

**В. Ф. ДУРДУКІВСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГ
20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ**

Постановка проблеми. Успішне здійснення реформування галузі національної освіти пов'язане з дослідженням історико-педагогічних процесів.

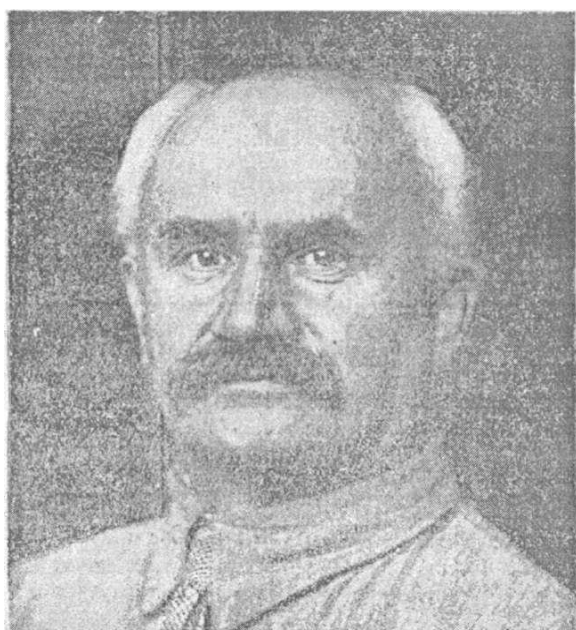
На розвиток українознавчої педагогічної думки впливали об'єктивні чинники суспільно-політичного, науково-освітнього життя: жорстокі асимілятивні процеси, ініційовані владою імперій у бездержавний період; педагогічна діяльність, започаткована в середовищі інтелектуалів початку ХХ століття і продовжена педагогічно-просвітницькою діяльністю письменників, вчених, учасників спільного згуртування українців у товариствах, громадах, рухах, партіях, земствах, творчих організаціях. Важливими чинниками українознавчої педагогічної думки є педагогічні персоналії.

Аналіз останніх досліджень. На думку Л. Вовк, Н. Гупана, І. Зайченка, О. Любара, В. Майбороди, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, Є. Сявавко, О. Семеног, Н. Сивачук сьогодні виникає необхідність дослідження концептуальних положень В. Дурдуківського щодо українознавства у змісті освіти у контексті українізації 20-х р.р. ХХ ст.

Метою нашої публікації є аналіз педагогічних поглядів та діяльності видатного українського педагога, дослідника творчості Т. Шевченка Володимира Федоровича Дурдуківського.

Виклад основного матеріалу. На період радянської українізації припадає діяльність визначного педагога Володимира Федоровича Дурдуківського, який продовжував справу Бориса Грінченка у царині національного виховання. У статті «Матеріали до шкільних ранків і вечірок у пам'ять Т. Шевченка» він висловив концептуальні положення щодо

українізації: «Як дерево без глибокого коріння, як будинок без міцного фундаменту, так і народ не може нормально і успішно розвиватись без певних, твердих історичних традицій і національних підвалин. Без міцного органічного зв'язку з історичним минулим народ – не народ, а якийсь безбатченко нещасний; нема йому пошани, нема йому поваги, нема йому навіть місця серед інших народів; він, немов те горопашне байстря, не знає, куди себе подіти, до кого прихилитись, всім чужий і безсилий. Горе тому народові, якого зрадлива доля позбавила міцного історичного коріння, який втертяв органічний зв'язок з історичним минулим, який не витворив міцного національного ґрунту» [4, с. 145].

Дурдуківський
Володимир Федорович
[псевд. і крипт. –
В. Коновченко, В. Мировець,
Скавло]

17.09.1874, с. Пединівка,
Уманщина – 31.12.1937, м. Київ

Як провідник національної школи, свідомий громадянин, вчений розуміє непересічне місце у побудові нової української школи інтелігенції: «Ми, культурне громадянство, – і перш за все діячі школи мусимо повернути нашому народові його історичну спадщину, мусимо знов зв'язати його зі славним минулим, мусимо поповнити порвані за лихих часів історичні традиції, мусимо підвести міцний національний фундамент під наш державний будинок. Вся наука у наших школах повинна проводитися так, щоб якнайкраще і якнайшвидше допомогти перевести в життя це велике негайне завдання» [4, с. 146]. Одним із засобів утілення національної ідеї в школі, її

українізації В. Дурдуківський вважає дитячі шкільні ранки та вечірки, присвячені національним діячам та великим історичним подіям. По суті концепція В. Дурдуківського тут перегукується з концепцією М. Грушевського. Великі сини українського народу вбачали можливість піднесення національної ідеї через збереження історичної та фольклорної пам'яті українського народу. Володимир Федорович вважав, що спеціалісти, фахівці, методисти, повинні виокремити такі важливі свята в школі, пов'язані з важливими подіями в історії України та роковинами визначних діячів, розробити спеціальні програми, методичні рекомендації, сценарії до їх проведення. Особливого значення у справі українізації вчений надавав Т. Шевченку та його творчості: «Шевченко наш геній, сонце нашої літератури, батько нашої поезії; могутній образ рідного слова, великомученик за волю і долю України, натхненний пророк і апостол нашого національного відродження, наша краса, гордощі і святощі. На всій великій Україні не повинно бути ні одного куточка, ні одної школи, де б у навіки незабутні дні народження і смерті нашого генія не було такого або іншого святкування його світлої пам'яті» [4, с. 145]. Вшанування пам'яті Шевченка він називав «найгарячішою, найвідповідальнішою, найнапруженішою роботою» кожного інтелігента. У процесі святкування роковин Кобзаря він рекомендував обов'язково спів українських народних пісень, виступи солістів і хорів.

Школа, в якій працював В. Дурдуківський, носила ім'я Тараса Шевченка і по суті була «живим пам'ятником» Кобзарю. Володимир Федорович ставив за мету «щоб Шевченко був предметом навчання в школі, щоб діти, знайомлячись з життям і творами Шевченка, можливо глибоко пізнали його, переймалися його думками й настроями» [3, с. 37].

На початку 20-х років ХХ століття в освіті панував комплексний метод. Такий спосіб побудови змісту освіти і організації процесу навчання на основі єдиного об'єднуючого стержня [6, с. 125]. Таким стержнем, темою-комплексом, що об'єднував весь процес навчання і виховання у школі став Шевченко. В школі учитель рідної мови вивчав з учнями вірші Шевченка,

знайомив дітей з біографією поета, розробляв ряд тем шляхом реферування, інсценувань; учитель культурознавства і керівник політосвіти брав на себе завдання вияснити умовини життя й праці Шевченка, різні впливи на нього, розглянути й оцінити ідеї й ідеали Шевченка; учитель краєзнавства знайомив дітей з тими місцевостями, де жив і працював Шевченко і про які він писав у своїх творах; учитель природознавства зупиняв увагу дітей на тому, як Шевченко розумів і ставився до природи взагалі та до окремих її явищ (пір року, дня, ліс, сад, поле, море, річка, домашні тварини, звірі, птахи, квіти); учитель математики й фізики розробив ряд цікавих задач і діаграм та кривих з життя Шевченка; учитель малювання брав теми для роботи з життя і творів Шевченка; учитель співів і музики знайомив дітей з кращими зразками вокальної й інструментальної музики на слова й теми Шевченка [3, с. 38].

Як пише О. Сухомлинська, «комплекс „Шевченко” поширювався не лише на зміст навчання, а й на всю життєдіяльність трудової школи: учні випускали та ілюстрували літературні журнали, куди вміщували свої реферати і твори, в яких досліджувалась епоха і життя поета» [7, с. 114].

В. Дурдуківський, як і Б. Грінченко, втілювали у життя ідею рідної школи, освіти для рідного краю і народу. Він вважав, що перші роки революції українізації освітньої системи йшла згідно вчення Б. Грінченка, тому намагався у своїй педагогічній діяльності йти за видатним патріотом: «Чи наша ж сучасна школа до деякої міри не дочка Грінченкова? І всі ми, вільні творці нової, дійсно народної соціалістичної школи, діячі рідної, широко розгорнутої культури, хіба до деякої міри не діти Грінченкові? Хіба ми не працюємо на тому, колись такому занедбаному, вкритому камінням, густим бур'яном порослому полі, що невпинно орав, своїм гірким потом поливав, своєю невтомною працею до великого революційного засіву готував наш незабутній попередник Грінченко? Хіба Грінченко не дав нам найкращого прикладу самовідданої, не своєкорисливої, великої роботи на широкій освітній ниві, що ще так просить, так потребує щирих, енергійних працівників?» [5, с. 77].

Школа ім. Т. Г. Шевченка працювала під егідою Науково-педагогічного товариства при ВУАН. У 1924 році у часопису «Радянська освіта» він надрукував статтю з досвіду роботи школи «Шевченківська школа – Шевченкові (з досвіду Київської 1-ої трудової школи ім. Т. Шевченка)». На той час ця праця була дуже сміливим викликом часу, тому редакція вимушена з метою убезпечення себе від неприємностей надрукувати примітку до статті: «Статтю т. Дурдуківського редакція вміщає, як цікаву спробу вибрати одне з революційних свят для збудування комплексу. В проробленій праці бракує потрібної уваги до моменту антирелігійних настроїв Т. Шевченка, який слід було б використати для антирелігійної пропаганди. Поділяючи думку автора про велике значіння вивчення шевченкових творів і про доцільність виучування їх за комплексною системою, редакція вважає корисним рекомендувати вчителям-практикам студіювати за тим самим методом свята, – Жовтневої революції, дня 1-го травня, а надто життя й твори В. І. Леніна» [3, с. 37].

Володимир Федорович з 1919 року працював як науковець у Всеукраїнській Академії Наук, а з травня 1925 року очолював науково педагогічну комісію у складі Науково-Педагогічного Товариства при ВУАН. У 1929 році під його редакцією було здійснено перший випуск праць науково-педагогічної комісії, у передмові до якого В. Дурдуківський писав: «Цей перший том „Праць” становить спробу відбити на сторінках спеціального видання різні напрямки в діяльності Науково-Педагогічної Комісії ознайомити з деякими матеріалами й напрямками роботи інші відповідні заклади і ширші кола освіти... Випускаючи з друку 1 том своїх праць Науково-Педагогічна Комісія хотіла б бачити в цьому факті один із штрихів до тої загальної картини розвитку педагогіки на Радянські Україні, що останніми роками все рельєфніше стає перед нашими очима...» [2, с. 1]. Особливе місце у першому томі Науково-Педагогічної Комісії при ВУАН належить праці В. Дурдуківського «Педагогічна діяльність Б. Грінченка» [5, с. 1–78], у якій він дає високу оцінку творчому та педагогічному доробку

вченого, а також його підручнику «Рідне слово»: «Це, так би мовити, справжня маленька дитяча енциклопедія, що дає відповідь на різноманітні питання дитячого розуму, на всі вимоги колишньої шкільної програми» [5, с. 61].

До 5-річчя діяльності школи у 1929 року вийшов збірник праць учителів школи за редакцією В. Дурдуківського «З практики трудової школи», у якому В. Дога, Й. Гермайзе, В. Юркевич, Ю. Трезвинський ділилися досвідом своєї роботи. Значна частина статті цього збірника належала В. Дурдуківському, який сміливо висловлював ідеї гармонійного розвитку людини, необхідність розбудови національної школи, писав: «Перед новими діячами школи, перед керманичами народної освіти стоїть і вимагає свого здійснення великий, чарівний ідеал гармонійного виховання дитини, яка – єдиний засіб надійного лікування і оздоровлення народнього та державного життя» [1, с. 15].

Діяльність В. Дурдуківського не подобалася владі своєю захопленістю творчістю Т. Шевченка, втіленням у життя школи національної ідеї, продовженням справи Б. Грінченка. Педагогічні ідеї Володимира Федоровича Дурдуківського не відповідали нормам офіційної радянської педагогіки. Починається переслідування вченого, а разом з ним і колег по роботі у школі імені Шевченка, Й. Гермайзе, В. Догу, Г. Іваницю. Їх заарештовують у 1929 році як членів віртуальної «Спілки визволення України». Суд відбувся у Харкові навесні 1930 року згідно якого Володимира Федоровича було засуджено до 8 років ув'язнення. Однак, скоро його було випущено на волю [7, с. 116]. Як пише О. Сухомлинська, «до Києва він повернувся немічною, хворою людиною, яка, не відчуваючи за собою ніякої провини, сподівалась на розуміння й підтримку колег, вихованців, педагогів. Але його зустріла серія публікацій в провідних українських журналах, де він особисто і керована ним школа піддавалися брутальній, нищівній критиці...» [7, с. 116].

У періодичній пресі починається цькування В. Дурдуківського. У журналі «Шлях освіти» була опублікована стаття С. Чавдарова «Шкідництво на педагогічному фронті», яка була спрямована проти В. Дурдуківського та його колег. «Це все оголив пролетарський суд, виявив він ідеолога бандитизму

Єфремова, хамелеона Гермайзе, верткого спекулянта на педагогіці Іваницю... Він (Дурдуківський) не тільки агітує за ніби аполітичний ідеал гармонійного виховання, він діє цілком політично, як свідомий класовий ворог. Як же інакше розцінювати його рецепт гармонійного вихованням вилікувати і оздоровити народне та державне життя. Народне для Дурдуківського, то не державне й державне – не народне. Це ж неприхована антирадянська агітація зарозумілого контрреволюціонера» [8, с. 41]. На той час у радянській школі поруч з «політграмотою» центральне місце посідає продуктивна праця, суть якої зводилася до того, щоб виявити нахили дитини до однієї з робітничих професій. Окремі навчальні дисципліни в школі, фізика, математика, суспільствознавство, трудове навчання стають домінуючими, а образотворче мистецтво, музика, література опиняються в загоні. Освіта поступово з гуманітарного спрямування переходить на політехнічне. Радянській владі потрібно було все більше слухняних закомплексованих на комуністичних ідеях робітників, які б утілювали в життя вчення Маркса-Леніна. За таких обставин концепція школи гуманітарного спрямування В. Дурдуківського була приречена на загибель. Про гармонійне виховання особистості, розвиток її творчих здібностей треба було забути. На уроках музики діти співали не народні пісні, а про тих людей, у кого «вместо сердца пламенный мотор», на заняттях з образотворчого мистецтва об'єктом зображення ставали знаряддя праці, молоток, зубило, лещата, обценьки, а не народні орнаменти, краєвиди рідної землі, писанки, як було у школі ім. Т. Шевченка.

Висновки. Педагогічна діяльність Володимира Федоровича Дурдуківського припадає на період зламу століть, епох, зміни моральних векторів та естетичних ідеалів. Сміливий і мудрий педагог зрозумів, що у цій плінності, непевності неминущою цінністю, константою, є творчість Тараса Шевченка, а його ідеали можуть стати тим наріжним каменем, на основі якого можна зводити будову нової школи. Пізніше буде написано багато праць, у яких науковці будуть писати про виховний потенціал творчості Шевченка, але нікому не вдасться побачити це так, як це вдалося В. Дурдуківському.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дурдуківський В. З практики трудової школи / Володимир Дурдуківський. – К., 1923. – Ч. I. – С. 15.
2. Дурдуківський В. Переднє слово / Володимир Дурдуківський // Всеукраїнська академія наук. Історико-філологічний відділ. – № 97: Праці науково-педагогічної комісії. – Т. I. – 1929. – С. 1.
3. Дурдуківський В. Шевченківська школа – Шевченкові / Володимир Дурдуківський // Радянська освіта. 1924. – № 3–4. – С. 37–38.
4. Дурдуківський В. Ф. Матеріали для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Тараса Шевченка / Володимир Дурдуківський // Вільна українська школа. – 1918. – № 7. – С. 145.
5. Дурдуківський В. Педагогічна діяльність Б. Грінченка / Володимир Дурдуківський // Всеукраїнська академія наук. Історико-філологічний відділ. – № 97: Праці науково-педагогічної комісії. – Т. I. – 1929. – С. 1–78.
6. Педагогический Энциклопедический словарь. М.: Большая Российская Энциклопедия, 2003. – С. 125.
7. Сухомлинська О.В. Дурдуківський Володимир Федорович. Педагог, директор школи, громадський діяч / Ольга Сухомлинська // Українська педагогіка у персоналіях: У 2 кн. – Кн. 2: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2005. – С. 114–116.
8. Чавдаров С. Шкідництво на педагогічному фронті / С. Чавдаров // Шлях освіти. – 1931. – № 5–6. – С. 41.

Анотація. У запропонованій статті аналізуються педагогічні погляди та зміст ідей Володимира Дурдуківського.

Ключові слова: національне виховання, національна школа, національна ідея.

Аннотация. В представленной статье анализируются педагогические взгляды и содержание идей Владимира Дурдуковского.

Ключевые слова: национальное воспитание, национальная школа, национальная идея.

Annotation.

Sanivskyi O. M.

In the article is analyzed the ideas and pedagogics of V. Durdukivskii.

Key words: national education, national school, national idea.